

«Ο Άνθρωπος του Παυλόφ»

Παρουσίαση του Βιβλίου του Χάρη Λόξα, «Ο Άνθρωπος του Παυλόφ», εκδόσεις εκτροπία, 2014

«Ο Άνθρωπος του Παυλόφ» είναι ένα δοκίμιο φιλοσοφικό αλλά συγχρόνως και πολιτικό. Άρα και εξαιρετικά επίκαιρο. Είναι ένα πολύ αξιόλογο εγχείρημα κοινωνικού και ανθρωπολογικού ενδιαφέροντος. Μια διαυγής και διεισδυτική ματιά στον σημερινό άνθρωπο και σε αυτό που τον μαστίζει: το πάθος του για την άγνοια. Το οξύμωρο και το ενδιαφέρον είναι ότι πρόκειται για ένα δοκίμιο που είναι ταυτόχρονα αισιόδοξο και ελπιδοφόρο αφού υποστηρίζει μια κοσμοθεωρία σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος μπορεί να βρει την πληρότητα. Έστω και στιγμιαία.

Όπως πολύ εύστοχα τονίζει ο Χάρης, το σύνδρομο του ανθρώπου του Παυλόφ είναι μια σχεδόν καθολική συνθήκη του ανθρώπινου είδους. Ο άνθρωπος του Παυλόφ είναι παντού, δέσμιος των συνηθειών του, υπηρέτης του κατεστημένου, εγκλωβισμένος στην ατραπό της λογικής και της κυριαρχίας, έρμαιο του φαντασιακού του και μπλεγμένος στα δίχτυα της λήθης. Ο άνθρωπος του Παυλόφ άγεται και φέρεται από ψευδοδιλήματα της καθημερινότητας, αναλώνεται στο επιμέρους χωρίς να βλέπει το Όλο. Ο άνθρωπος του Παυλόφ θα έλεγα ότι είναι ο άνθρωπος σε κρίση.

Με αφετηρία τα πειράματα του Παυλόφ σχετικά με τα εξαρτημένα αντανάκλαστικά -ο σκύλος εκκρίνει σάλιο στο άκουσμα ενός κουδουνιού νομίζοντας ότι θα τον ταΐσουν- ο Χάρης μιλά για τον μέσο άνθρωπο, ο οποίος είναι αποτέλεσμα συντελεσμένης μάθησης.

Έτσι διερωτάται τι είναι αυτό που κρατά την ανθρώπινη συνειδητότητα καθηλωμένη. Γιατί ο άνθρωπος προτιμά την λήθη και είναι ευάλωτος σε εξωτερικούς χειρισμούς; Τελικά τι παρεμβάλλεται ανάμεσα στην εξωτερική πραγματικότητα και στην ανθρώπινη συνείδηση; Να τα ερωτήματα που θέτει ο Χάρης Λόξας σε αυτό το βιβλίο και στα οποία αναζητά την απάντηση. Με άλλα λόγια, γιατί επιμένουμε να κοιμόμαστε με τα μάτια ανοικτά; Τι είναι αυτό που δεν μας επιτρέπει να αφυπνιστούμε;

Στην αρχή του βιβλίου ο Χάρης χρησιμοποιεί την παραβολή του καθαρού παρατηρητή. Πρόκειται για έναν εξωτερικό παρατηρητή της ανθρωπότητας ο οποίος διαπιστώνει ότι ο άνθρωπος κινείται, πάει και έρχεται αλλά δεν είναι πραγματικά εκεί, δεν έχει άμεση συνείδηση της ύπαρξής του.

Τι είναι αυτό που δεν επιτρέπει στον άνθρωπο του Παυλόφ να αφυπνιστεί; Καταρχήν η αλλοτρίωση που προκαλεί η γλώσσα. Ερχόμαστε σε αυτό τον κόσμο και μιλάμε την γλώσσα του Άλλου. Κάθε νέα λέξη που μαθαίνουμε είναι ένα εξαρτημένο αντανάκλαστικό. Τελικά το σύμβολο σκοτώνει το πράγμα. Το γλωσσικό σύμβολο μεσολαβεί ανάμεσα στο υποκείμενο και τον κόσμο. Όταν λοιπόν θεωρούμε κάτι γνωστό τι ακριβώς εννοούμε; Κάτι που έχουμε παρατηρήσει, βιώσει και αισθανθεί ή κάτι που απλώς γνωρίζουμε το όνομά του, την εικόνα του και την χρησιμότητα του;

Ο Χάρης διακρίνει δυο τρόπους αντίληψης, τον λεκτικό και λογικό τρόπο που σχετίζεται με την λειτουργία του αριστερού ημισφαιρίου του εγκεφάλου και τον μη-λεκτικό και διαισθητικό τρόπο αντίληψης που σχετίζεται με το δεξί ημισφαίριο. Αυτοί οι δυο τρόποι αντίληψης αποτελούν και δυο διαφορετικές προσεγγίσεις της πραγματικότητας, την λογική και την διαισθητική.

Αυτό που καθορίζει τον κόσμο είναι ο τρόπος με τον οποίο τον αντιλαμβανόμαστε, δηλαδή η υποκειμενική ανάγνωση των πραγμάτων. Ο Χάρης χαρακτηρίζει τον κυρίαρχο τρόπο αντίληψης του σύγχρονου ανθρώπου ως χρησιμοθηρικό, δηλαδή λογικό. Όμως παρότι αυτός ο τρόπος βοήθησε στην επιβίωση του είδους, ο άνθρωπος δεν κατάφερε να ξεφύγει από τον φόβο και το άγχος της επιβίωσης. Ο άνθρωπος του Παυλόφ είναι προγραμματισμένος να βάζει κάτω το κεφάλι και να προχωρά χωρίς να έχει την δυνατότητα να διακρίνει πότε αυτό είναι απαραίτητο και πότε όχι.

Αυτό που τονίζει ο Χάρης είναι ότι η αληθινή τέχνη της ζωής περιλαμβάνει την έμπνευση και την έκφραση. Ωστόσο ο άνθρωπος του Παυλόφ περισσότερο εκφράζεται παρά εμπνέεται. Προτιμά να αναμασά και να αναπαράγει τα ίδια και τα ίδια, αυτό που του μάθανε, αυτό που ξέρει καλύτερα, το κατεστημένο, το ήδη ειπωμένο. Όμως όσο δεν βιώνει την έμπνευση, θα παραμένει σε κατάσταση περιορισμένης ύπαρξης.

Μα γιατί ζει αυτή την άτονη ζωή; Αυτό είναι μια εύλογη ερώτηση. Η διαρκής ενασχόληση του με ανούσια και επουσιώδη ζητήματα, επιτρέπει στον άνθρωπο του Παυλόφ να μην συνειδητοποιεί την ύπαρξη του, άρα και το γεγονός του θανάτου του.

Ο άνθρωπος του Παυλόφ βλέπει τα πράγματα με τα μάτια του Εγώ. Το Εγώ όμως δεν ταυτίζεται με το υποκείμενο. Το Εγώ δεν είναι παρά ένα συνονθύλευμα φαντασιακών ταυτίσεων, ένα αποτέλεσμα κοινωνικών συμβάσεων και μίμησης αν θέλετε. Το Εγώ αδρανοποιεί με διάφορους μηχανισμούς άμυνας, όπως πχ την απώθηση ή την εκλογίκευση, οτιδήποτε πάει να ταραξεί την μεγαλομανιακή του κυριαρχία. Όλα τα δεινά του ανθρώπινου είδους και κυρίως η λήθη, προέρχονται από την ψευδαίσθηση της κυριαρχίας του Εγώ. Ο άνθρωπος του Παυλόφ νομίζει ότι είναι το Εγώ του. Έτσι δεν εμπιστεύεται τα συναισθήματα του, το ένστικτο του, την διαίσθηση του και δεν μπορεί συνεπώς να απαντήσει σε ερωτήματα που άλλα κέντρα της ανθρώπινης ολότητας γνωρίζουν.

Και βέβαια το ζήτημα της αγάπης έχει μια εξέχουσα θέση στο βιβλίο. Ο Χάρης προσεγγίζει την αγάπη με ένα πολύ ενδιαφέρον τρόπο, τον οποίο θα σας αφήσω να ανακαλύψετε διαβάζοντας το βιβλίο. Εξηγεί με ένα πολύ απλό και ποιητικό τρόπο την δυσκολία του παυλοφικού ανθρώπου να έρθει σε επαφή με τα συναισθήματα του και να βιώσει την αληθινή αγάπη. Μιλά για το δεσμό που μπορεί να δημιουργήσει σε δυο ανθρώπους η εμπειρία της αληθινής αγάπης, απελευθερωμένη από τα παιχνίδια εξουσίας, τον εγωισμό, την κτητικότητα, τον φόβο και την ανασφάλεια. Ένας τέτοιος δεσμός προσδίδει μια πληρότητα που πλησιάζει σε αυτό που ονομάζουμε ευτυχία. Ένας άνθρωπος που αγαπά αληθινά έχει ανακαλύψει τον τρόπο να έρχεται σε επαφή με τον βαθύτερο εαυτό του και τα συναισθήματά του.

Από ένα φιλοσοφικό δοκίμιο δεν μπορεί να λείπει το ζήτημα της ηθικής. Το καλό και το κακό, το σωστό και το λάθος δεν είναι παρά υποκειμενικές ερμηνείες. Όπως πολύ εύστοχα μας υπενθυμίζει ο Χάρης, τα μεγαλύτερα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας έγιναν στο όνομα του καλού. Όμως αυτό που είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι ο μπούσουλας που μας δίνει για την ηθική. Αυτός ο μπούσουλας δεν είναι άλλος από την εσωτερική αίσθηση που

συνοδεύει τις σκέψεις ή τις πράξεις μας. Θα έλεγα ότι πρόκειται για έναν αριστοτελικό μπούσουλα. Ο Χάρης αναφέρεται σε μια συναισθηματική ηθική πέρα από το καλό και το κακό. Θα πρόσθετα ότι πρόκειται για αυτό που ονομάζουμε στην ψυχανάλυση, ηθική της επιθυμίας, ηθική που διαχωρίζεται από το ήθος. Ο Λακάν έλεγε ότι ο μοναδικός λόγος για τον οποίο θα πρέπει κάποιος να αισθάνεται ενοχές είναι αν υπαναχωρήσει μπροστά στην επιθυμία του.

Αντέχει ο άνθρωπος του Παυλόφ την αφύπνιση; Τελικά μήπως η παυλοφική λήθη είναι ένα αναγκαίο κακό ή μια απαραίτητη συνθήκη για την επιβίωση μας; Η λογική είναι μια δικλείδα ασφαλείας προς όφελος της ανθρωπότητας; Θα αφήσω τον αναγνώστη να το ανακαλύψει και να το αποφασίσει μέσα από την περιπλάνηση του στις σελίδες του βιβλίου, να δώσει την δική του απάντηση. Εξάλλου ο καθένας είναι μοναδικός και ενικός με τον δικό του τρόπο, τον δικό του δρόμο και την δική του ανάγνωση.